

# Monumentale kazerne volgestopt met leuke appartementen

DOOR PETER KARSTKAREL

*De Prins Frederikkazerne op de Amelandsdwinger te Leeuwarden is de laatste negentiende-eeuwse kazerne in oorspronkelijke vorm die Nederland nog rijk is. Daarom werd het complex op de rijkslijst van beschermde monumenten opgenomen.*

*'Ofschoon op het eerste gezicht het geheel nog den indruk van nieuwhed maakt, valt het toch spoedig in het oog, dat de strenge zindelijkheid, reinheid en netheid, die wij in al de overige gestichten van deze gemeente aantreffen, hier veel te wenschen overlaten. Niet dat wij op bepaalde onzindelijkheden in overmaat stuiten, maar toch blijft het geheel in dit opzicht bij alle andere groote gebouwen verre ten achteren.'* schreef de medicus Philip Kooperberg een eeuw geleden over de Leeuwarder kazerne. Geen fris gebouw dus en in een onlangs verschenen boekje over het complex valt er in een scherpe historische analyse de voor onze begrippen niet zo frisse mentaliteit achter het gebouw te lezen 'Wat er achter schuil gaat is het eenduidige produkt van de militaire norm: de volgzame dienstplichtige soldaat.'

*Wat moet men dan in vredesnaam met zo'n monument als het zijn historische bestemming verliest? Er is in Leeuwarden heel wat over gediscussieerd. De Centrale Bibliotheekdienst van Friesland zou er in ondergebracht kunnen worden, of de Dienst Stadsontwikkeling van de gemeente. Er waren verschillende groepen mensen die bepleitten dat er in gewoond zou worden, maar die werden voor luchtfietsers gehouden.*

## HISTORISCH MONUMENT

De kazerne werd tussen 1827 en 1829 gesticht tot huisvesting van ruim duizend infanteristen. Onder bijzondere omstandigheden konden er 1500 man gelegerd worden en tijdens de Belgische opstand ruim een eeuw geleden waren er wel tweeduizend man in het carré-vormig gebouw van 66 bij 75 meter in plattegrond. De naam ontving het gebouw van de toenmalige commissaris-generaal van oorlog, prins (Willem) Frederik (Karel), zoon van koning Willem I.

Er valt aan het gebouw weinig bouwkunstig plezier te beleven. Maar voor hen die niet van getierlantijn houden, zal het sobere en evenwichtige gebouw toch spreken. Spreken als een belangrijk tastbaar element van de nationale eenwording van Nederland. Het is een typisch historisch monument. Tijdens de republiek was de huisvesting van het soldatenvolk nooit goed georganiseerd geweest. Het werd in kloosters en kerken gestopt, bij particulieren ingekwartierd of er werden hooguit wat barakken of schuren voor gebouwd.

Van de Fransen hebben wij pas kunnen leren hoe land en volk centralistisch georganiseerd kunnen worden.

Het land werd in kaart gebracht en voor het onroerend goed kwam een nationale boekhouding: het kadaster. Bevolkingsadministratie werd opgezet en er kwam een algemene normering bij de rechtspraak, veel later werden ook onderwijs en volkshuisvesting min of meer gecentraliseerd. En aan die centrale organisatie en registratie moest ook het nagelnieuwe Nederlandse leger voldoen. Met een zekere spreiding werden er garnizoensteden aangewezen. De stedelijke regeringen werd onder centraal toezicht en volgens strikte reglementen opgedragen voor de kazernerij zorg te dragen. Van de in het begin van de negentiende eeuw gebouwde kazernes, uitdrukking van het centrale gezag sinds het Koninkrijk, bestond alleen die van Leeuwarden nog in ongeschonden staat. Een historisch monument.

## 250 BEWONERS IN PLAATS VAN 1000

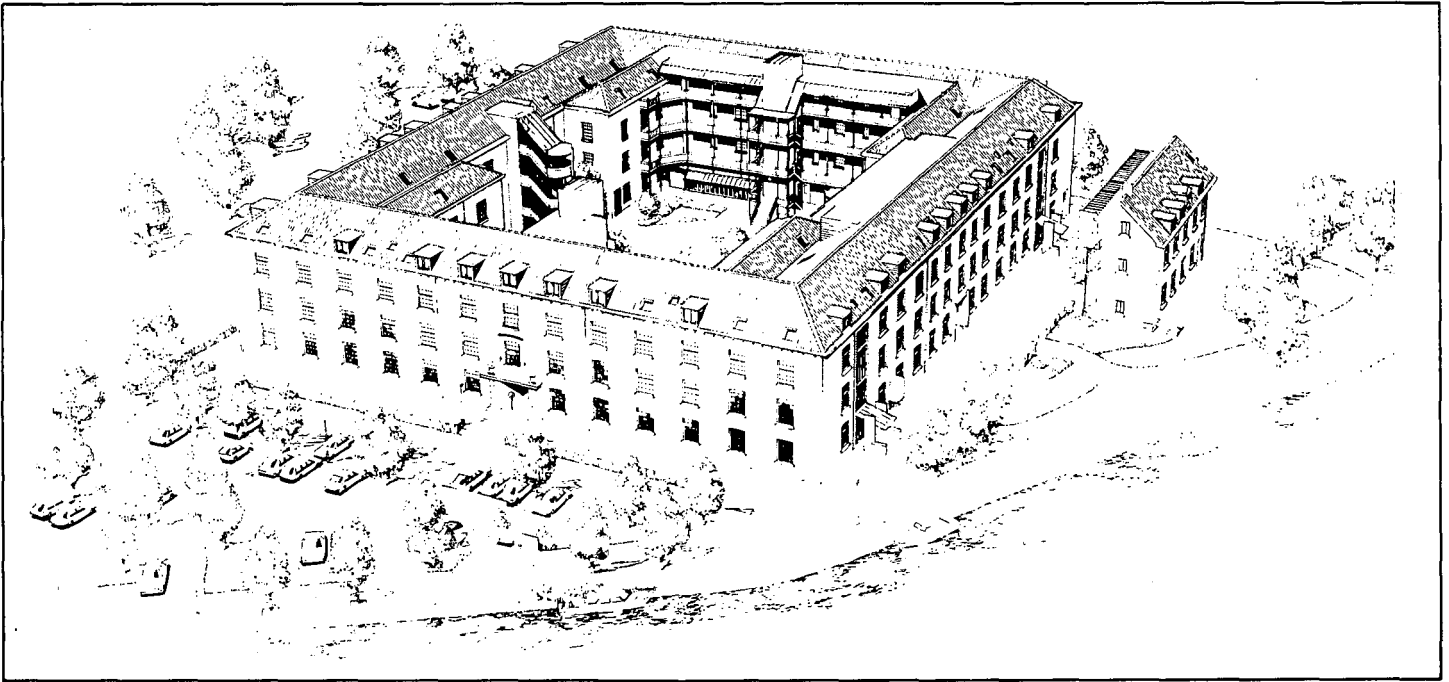
Toch is de Frederik-kazerne nu flink geschonden – anderen zeggen opgeknapt – en dat nog wel met monumentengeld. Het gesloten carré-vormige bouwwerk met een strikt stramien van vensters over drie bouwlagen drukte de strenge organisatie en het gedisciplineerd gebruik onmiddellijk uit. De ordelijk gerangschikte eenmansnachtlegers, de britsen zag je haast door de stevige gevels heen. Nu is achter elk van die vensters een woninke ingebouwd; een klein appartement voor meestal een eenmans- of -vrouwshuis-houding.

In 1970 deed de laatste militair het licht uit in de kazerne en toen begon de discussie. Pas in 1979 bood de Inspectie der Domeinen het

Gevel met ingang van Prins Frederikkazerne in 1829.

Leeuwarden  
Kazerne





**Vogelvluchtperspectief van de Prins Frederikkazerne na de verbouwing. Het binnenplein kreeg opvallende toevoegingen, van buiten oogt het gebouw nog als voorheen.**

complex ter verkoop aan en hoewel er door verschillende bouwkundige en volkshuisvestingsinstellingen al positieve geluiden over een herinrichting tot wooncomplex hadden laten horen, durfde de gemeente Leeuwarden het niet aan. Een volkshuisvestings-stichting bood anderhalf miljoen voor de Frederikkazerne, maar de gemeente kreeg het complex voor een kwart miljoen minder in handen. De Koöperatieve Architecten Werkplaats te Groningen kreeg de planopdracht en Woningbouwvereniging Beter Wonen zou de nieuwe eigenaresse en dus opdrachtgeefster worden. Niet alleen allerlei instellingen op het gebied van de volkshuisvesting werden ingeschakeld, maar ook die op het terrein van de monumentenzorg. Zonder slag of stoot is het niet gegaan en er zijn buitengewoon veel besprekingen en ver-

gaderingen aan vooraf gegaan vóór de verbouw van de kazerne tot een complex van 197 wooneenheden begin 1982 kon starten. Twee jaar later, in februari j.l., kon het karwei opgeleverd worden. Het gedisciplineerd huisvesten van zo'n 1000 mannen heeft plaats gemaakt voor het vrije, maar geconcentreerde wonen van ongeveer 250 personen. Zelfstandige wooneenheden voor eenen tweepersoonshuishoudens, enkele woongroepen met gezamenlijke voorzieningen en eenheden met bijzondere voorzieningen voor gehandicapten kregen plaats in het grote gebouw. Er is grote variatie in de appartementen en er is een verkeersstructuur in het gebouw gebracht waardoor niet iedereen elkaar voor de voeten loopt.

#### NIEUWE VRIJHEID VOOR OUDE DISCIPLINE

De financiering is zowel geschied vanuit de volkshuisvestingshoek als uit die van de cultuur, de monumentenzorg. Vooral dankzij dit laatste kregen allerlei berekeningen bevredigende uitkomsten. Zo zijn de huren heel schappelijk geworden. Monumentenzorg vroeg natuurlijk wel het monument zo veel mogelijk te respecteren. Het heeft de ontwerper beperkt in de mogelijkheden. Er had een groter contrast tussen de oude discipline en de nieuwe vrijheid aangebracht kunnen worden dan de vier glaspuien bij de

**De zelfde ingang nu. Door de noodzaak het monument zo veel mogelijk te respecteren heeft de restauratiearchitect geen groter contrast tussen de 'oude discipline en de nieuwe vrijheid' kunnen aanbrengen dan de vier glaspuien bij de trappenhallen, die nu alleen moeten vertellen dat het gebouw een nieuwe functie kreeg.**

trappenhallen die nu alleen moeten vertellen dat het gebouw een nieuwe functie kreeg. Het binnenplein van het carré kreeg met balkons, trappenvluchten en liftkokers wel opvallende toevoegingen, maar van buiten oogt het gebouw op het oude bastion van de Amelanddwinger bijna nog even streng als voorheen.

Hergebruik, er wordt steeds vaker aandacht voor gevraagd. In Leeuwarden kan men bij alle moeite die het gekost heeft nu toch laten zien dat een actieve stadsvernieuwing juist met hergebruik van historische bouwwerken in gevoelige stedelijke structuren tot goede resultaten kan komen.

De stichting M.A.F. (Nieuweburen 111 te Leeuwarden) gaf ter gelegenheid van de opening van de kazerne een boekje uit met een goede analyse van de geschiedenis van het gebouw en een verantwoording van de herinrichting.

*Vervolg van pagina 117*

Herkomst gegevens:

Gemeentelijk Museum 'Hendrik Luyten-Dr. Cuypers', Conservator H. Ph. A. Tillie Andersonweg 8, 6041 JE Roermond (04750-33496).  
Cuypers Genootschap, Secretaris dra B. C. M. van Hellenberg Hubar, Burgm. Minkenberg 11, 6109 AL Ohé en Laak (04755-1794).

Literatuur:

G. C. P. Linssen, De jonge jaren van bouwmeester Cuypers, in: Economisch en sociaal-historisch jaarboek, 37 (1974), 248-268.  
G. Brom, Herleving van de kerkelijke kunst in katholiek Nederland, Leiden 1933, 143-207, i.h.b. 189. Thijm: 156 (St.-Martinus); 184-185 (bouwloodse).  
J. Th. J. Cuypers, Dr. P. J. H. Cuypers, in: Dr. Cuypers Gedenkboek 1827-1927, uitgegeven door 'Limburg' Provinciaal Genootschap voor Geschiedkundige Wetenschappen, Taal en Kunst, 9-17, i.h.b. 11.  
Th. J. van Rensch, De Sint-Martinuskerk van Wyck, Maastricht 1983.

1) Titel van een artikel van J. A. Alberdingk Thijm in: Dietsche Warande I (1855), 276-279.

